7. Словарь психолога – практика / Сост. С. Ю. Головин. 2-е изд., переработ. и доп. – Мн.: Харвест, 2003. – 976 с.
8. Социальная работа: Словарь – справочник / Под ред. В. И. Филоненко. Сост.: Е. П. Агапов, В. И. Акопов, В. Д. Альперович, А. О. Бухановский и др. – М.: "Контур", 1998. – 480 с.
9. Теоретическая социология. Подготовил: И2088 Малахов С.А. ref. com.ua/ sociology/00005268.html, 2002.-С.13-14, 28-34.

Сусак Т. І.

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ПРОФЕСІЙНИХ ВМІНЬ ЩОДО СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ РІЗНИХ ГРУП КЛІЄНТІВ

А н н о т а ц и я

В статье рассмотрен феномен социального сопровождения разных групп клиентов с учетом современных реалий общественной жизни. Сделана попытка выявить влияние лекционных и семинарских занятий, коллоквиумов, "круглых столов" и "мозговых атак" на формирование у студентов профессиональных умений в сфере социального сопровождения разных групп клиентов.

90-ті роки поставили перед Україною цілу низку питань, вирішення яких є необхідною умовою подальшого суспільного розвитку. Ці виклики зовнішнього середовища не виникли наново, їх загострення було спричинене переходом нашої держави до нових форм господарювання. Особливо позначилось впровадження ринкових реформ на соціальній сфері, яка виявилась найбільш незахищеною. Населення не тільки відчуло на собі матеріальні проблеми, але й втратило підтримку з боку держави, і як результат – посилення нігілістичних настроїв, особливо серед молоді. Для України характерним є існування великої кількості соціально незахищених груп населення, які потребують допомоги як з боку держави, так і зі сторони суспільства. В країнах Заходу – однією з дієвих практик вирішення подібного роду питань є соціальний супровід тих груп населення, які цього найбільше потребують. В нашій державі сьогодні теж починають схилятися до необхідності проведення таких заходів, проте відсутність досвіду у цій сфері, певні історичні обставини, а особливо неспроможність держави фінансувати у повному обсязі подібного роду кампанії, – ці, а також ціла низка інших обставин, обумовлюють наявність у сфері соціального супроводження різних груп клієнтів як форми надання соціальних послуг, появи проблем теоретичного та практичного характеру, вирішення яких здатне просунути нашу державу у цій сфері на значний крок вперед. Однією з таких проблем є слабкість теоретико-методологічних розробок у сфері соціального

супроводу різних груп клієнтів, що ставить нас перед необхідністю більш глибинних досліджень у цій галузі.

В Україні підростає нове покоління, яке вступає в життя, не будучи обтяженим старими догмами. Свідомість його формується в нових суспільно-історичних умовах. Від того, якими будуть цінності, інтереси цього покоління, на що спрямовуватиметься його активність, якою буде національна культура нової генерації, її погляди на принципово важливі питання суспільного розвитку, залежить майбутнє України, майбутнє наступних поколінь. Тільки формуючи у молоді професійні вміння і навички, ми можемо сподіватися на прихід до влади через декілька років якісно нової формації керівників, здатних не тільки поглянути на "вічні" проблеми у новому вимірі, але й активною діяльністю спробувати змінити існуючий стан речей.

Ми вже зазначили, що соціальна сфера одна з тих, які найбільше постраждали від ринкових експериментів кінця XX століття, що поставило перед нами вимогу докорінного її реформування. Але цей процес неможливий без задоволення потреб різних соціальних груп, які мають величезний вплив на функціонування суспільства в цілому. Саме тому актуальним є вивчення соціального супроводу різних груп клієнтів як складової реформування соціальної сфери українського суспільства. Проте слабкість методологічних розробок питань соціального супроводу спричинила недостатність досліджень проблеми формування у студентів професійних вмінь у цій сфері, що обумовлює актуальність даної статті.

Поняття соціального супроводу є в українській соціальній практиці відносно новим. "За визначення Закону України "Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю", соціальний супровід – вид соціальної роботи, спрямований на подолання складних життєвих обставин, а також на адаптацію до нового середовища, створення у ньому оптимальних умов життя окремих категорій дітей та молоді шляхом надання комплексу соціальних послуг" [4; 22]. Ми повністю згодні з авторами, проте хотілося б зазначити, що соціальний супровід – це надання необхідного переліку соціальних послуг з метою задоволення соціальних потреб і забезпечення сприятливих умов для нормального функціонування різних груп клієнтів, а саме: сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах; прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу; неповнолітніх та молоді, яка перебуває у місцях позбавлення волі або повернулася з них тощо. Соціальний супровід здійснюється шляхом надання різних видів матеріальної та психологічної допомоги, соціальних послуг, консультування, захисту інтересів сім'ї в органах державної влади, тривалість перерахованих заходів залежить від гостроти проблем, які постали перед клієнтом.

У статті 8 Закону України "Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю" визначено, що соціальний супровід передбачає здійснення: комплексних заходів, спрямованих на подолання різних видів залежностей, які завдають шкоду психічному

та фізичному здоров'ю сімей, дітей та молоді; комплекс послуг, спрямований на забезпечення належних умов функціонування прийомних сімей, дитячого, будинку сімейного типу; соціальної опіки щодо дітей з вадами фізичного розвитку [1].

"В основу методики соціального супроводження закладено модель "ведення випадку", що передбачає: оцінку конкретної ситуації, визначення першочергових потреб, розробку послідовного плану діяльності, надання соціальної допомоги, періодичну оцінку ефективності послуг, корекцію плану подальшої діяльності, з урахуванням результатів оцінювання" [4; 5]. Перевагами використання саме такої моделі є той факт, що людина, як правило, потребує соціальної допомоги тимчасово, їй краще вирішувати проблеми, що постали у звичному для себе місці, де не порушуються ті соціальні зв'язки, що склалися у неї з навколишнім оточенням. Соціально-педагогічна модель реалізації соціального супроводження полягає в тому, щоб організувати умови для: задоволення вимог клієнта шляхом найефективнішого використання всіх можливостей; надання такої допомоги клієнтам, щоб вони могли існувати якомога більше, не потребуючи зовнішньої допомоги; запобігання або зведення до мінімуму негативних наслідків ситуації, що спонукає клієнтів звертатися за допомогою до соціальних працівників; забезпечення партнерських стосунків між тими, хто потребує соціальної допомоги (клієнтами), і тими, хто надає цю допомогу та послуги [4; 7].

Визначаючи алгоритм вирішення проблемної ситуації за допомогою моделі "ведення випадку", необхідно визначити три послідовних етапи: вивчення ситуації, безпосереднє надання послуг, аналіз проведеної роботи та оцінка послуг, наданих клієнту [8; 29]. Спробуємо розглянути більш детально ці етапи. Отже, на першому етапі оцінюється соціальна проблема та виявляються потреби клієнта, розробляється план соціального супроводу, визначаються пріоритети для вирішення потреб клієнта та визначається вартість послуг і приймається рішення щодо їх фінансування. Важливого значення тут набуває вирішення таких питань, як: соціально-демографічні характеристики клієнта, стадія розвитку його життєвого циклу; проблеми і питання, що цікавлять як соціального працівника, так і клієнта; агентів, які визначають проблему або потреби клієнта; внутрішньо-, міжособові, групові та місцеві стресові чинники, що перешкоджають нормальному функціонуванню клієнта; реальні можливості надання допомоги; яка саме допомога найбільш повно відповідатиме можливостям клієнта. На цьому етапі від соціального працівника вимагається приділення уваги підготовці до надання конкретної допомоги; визначенню кола проблем, які необхідно вирішити; налагодженню контакту між клієнтом та соціальним працівником з метою залучення першого до процесу соціального супроводу.

Другий етап передбачає визначення організацій та фахівців, які надаватимуть послуги соціального супроводу; та характер і обсяг самих послуг, їх координація та

оцінка якості. На цьому етапі необхідно вивчити всі можливі варіанти вирішення проблеми та різні можливі шляхи досягнення успіху, а також обрати з них найбільш оптимальні. На заключному третьому етапі соціального супроводу необхідно не тільки оцінити зміни, які відбулися в процесі після отримання соціальних послуг, а ще й вивчити нові потреби, які з'явилися у клієнта та потребують обов'язкового вирішення, розробити додатковий (уточнюючий попередній) план соціальної допомоги, і в разі, якщо конкретна сім'я більше не потребує соціально-педагогічної допомоги, припинити роботу [4; 9].

Отже, як бачимо в основі соціального супроводу лежить оцінка та планування послуг, яка неможлива без таких форм соціальної роботи, як: індивідуальна – здійснення допомоги відповідно до потреб особистості; соціально значуща діяльність; соціальне навчання – отримання певної соціальної освіти; соціально-психолого-педагогічна та юридична підтримка, призначенням якої є надання професійної допомоги у розв'язанні різноманітних проблем; консультування та науково обгрунтовані та своєчасно застосовані дії як держави, так і соціальних інституцій, на яких покладені подібного роду завдання [3;14].

Здійснення перерахованих вище заходів неможливе без професійних вмінь та навичок соціального працівника, формування яких більшою мірою покладено на систему освіти в цілому, і вищі навчальні заклади, зокрема. Не останню роль у цьому процесі відіграє компетентність соціального працівника. У вітчизняній літературі компетентність визначається, як: "певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно та відповідально; здібність і вміння виконувати певні трудові функції; наявність спеціальної освіти, широкої загальної та спеціальної ерудиції; постійне підвищення своєї професійної підготовки; професійну підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності; потенціальну готовність розв'язувати завдання зі знанням праці" [7; 26-27]. Професійні вміння щодо соціального супроводу різних груп клієнтів є складовою компетенції соціального працівника, здійснення важливих заходів з формування якої належить вищій школі. З цією метою підготовка бакалаврів, спеціалістів і магістрів з соціальної роботи вимагає вивчення ними навчального курсу з соціального супроводу населення. Засвоєння студентами теоретичних знань і практичних навичок сприяє не тільки формуванню їх професійних вмінь, але й зростання компетентності в цілому як соціальних працівників. Краще відбувається засвоєння студентами теоретичної інформації за допомогою використання наступних педагогічних форм занять, а саме: лекція, семінарське заняття, практикум, колоквіум, тренінг, конференції, "круглі столи" тощо. Розглянемо їх більш детально. До найбільш типових форм роботи зі студентами належать: лекція як базовий метод при навчанні студентів; бесіда на заняттях для студентів для більш плідної взаємодії з групою, для закріплення

матеріалу та вивчення нового, для визначення настрою групи тощо; ділова гра на заняттях з різних напрямків соціального супроводу різних груп клієнтів для ефективного засвоєння матеріалу та набуття практичних навичок; "мозковий штурм" на заняттях студентів для стимулювання до вивчення тієї чи іншої теми та більш ефективного вивчення проблематики соціального супроводу населення; дискусія зі студентом або групою студентів з найбільш актуальних гострих питань і тем соціального супроводу; колоквіум як форма обговорення проблем соціального супроводу за участю більшості студентів групи; семінар, практикум для студентів та працівників соціальних служб соціального супроводу з метою подальшого засвоєння теоретичних знань; тренінг для студентів з метою більш ефективного вивчення тем навчання; конференції для працівників служб соціального супроводу та студентів з метою обміну досвідом та напрацювання методик роботи з різними групами студентів; "круглий стіл" для студентів з залученням державних та громадських структур з метою обговорення взаємодії з питань соціального супроводу різних груп клієнтів, розвитку інституту соціального супроводу в Україні; написання курсових, бакалаврських, дипломних досліджень з проблематики соціального супроводу різних груп клієнтів, що сприятиме зростанню наукових розробок у цій сфері тощо. Крім того, відсутність теоретичних і практичних напрацювань у цій сфері вимагає від науковців, які займаються проблематикою соціального супроводу, розробки системи рекомендацій з оптимізації діяльності у сфері соціального супроводу, а також формування у студентів професійних вмінь у питанні володіння методикою "ведення випадку" – як основної моделі цієї сфери соціальної політики в Україні. Тільки використовуючи в комплексі перераховані вище форми навчання, ми зможемо активно впливати на процес формування у студентів професійних вмінь щодо соціального супроводу різних груп клієнтів [5, 11]. Водночас варто пам'ятати, що "компетентність спеціаліста із соціальної роботи формується не тільки завдяки отриманим знанням та апробованим навичкам та вмінням, а на основі власної позиції фахівця, аналізу свого досвіду на рівні теорії, розуміння різних підходів до соціальної ситуації та вибору методів. Теоретичне осмислення досвіду на рівні структурованих, узагальнених знань, що стають засобом діяльності, є механізм саморозвитку, основою якого є самоосвіта" [2; 305]. Тільки самоосвіта сприятиме у повній мірі науково-методичному забезпеченню професійно-особистісного становлення соціального працівника на різних етапах його життєвого шляху, взагалі, і формуванню професійних вмінь щодо соціального супроводу різних груп клієнтів, зокрема.

Таким чином, можна зробити висновок, що формування у студентів професійних вмінь щодо соціального супроводу різних груп клієнтів у системі вищої школи можливе за допомогою використання таких методів, як лекції, семінарські заняття, практикуми, колоквіуми, тренінги, конференції, "круглі столи", "мозкові

штурми", наукові розробки з проблематики соціального супроводу у формі курсових проектів та дипломних досліджень тощо. Але перераховані вище форми роботи можна віднести до впроваджених згори, певною мірою "нав'язаних" зовні, які матимуть ефект тільки разом із внутрішнім прагненням студентів до отримання професійних вмінь щодо соціального супроводу. Тому актуальним у подальших наукових дослідженнях можна вважати вивчення місця і ролі самоосвіти у формуванні подібного роду вмінь у студентів.

Л і т е р а т у р а :

1. Закон України "Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю".
2. *Дутова О. Б., Христофорова С. В.* Инновации и образование. Сборник материалов конференции. Серия "Symposium". Вып. 29. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2003. – 563 с.
3. *Зайцева З. Г., Трубавіна І. М.* Комплексна програма центів ССМ "Соціальна підтримка сім'ї" // Комплексні програми центів ССМ. – К., 2001. – 26 с.
4. Посібник для соціальних працівників щодо підготовки та соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу: У 2-х кн. / Г. М. Бевз та ін. – К.: Держсоцслужба, 2006. – Кн. 2. – 180 с.
5. Соціальна педагогіка: теорія та технології. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.
6. Соціальний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах: Методичний посібник. / І. Д. Звєрєва та ін. – К.: Держсоцслужба, 2006. – 104 с.
7. *Торп С., Клиффорд Дж.* Коучинг: руководство для тренера и менеджера. – СПб: Питер, 2004. – 342 с.
8. *Шендеровський К. С.* Адаптаційна модель розвитку соціальних служб для молоді. – К.: Етна, 2002. – 121 с.

Пєша І. В.

ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЙ СІМЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

А н н о т а ц и я

Разнообразие терминов определяющих семьи, требующие социальной поддержки, демонстрирует необходимость единого терминологического аппарата, четкой классификации такого объекта социальной работы как "семья, которая находится в сложных жизненных обстоятельствах".

Активізація діяльності соціальних інститутів щодо попередження соціального сирітства, правопорушень у дитячому середовищі, що спостерігається останніми роками в Україні, потребує розробки і впровадження ефективних технологій